

УДК 37.09:028.5

Т. Корнілова,
викладачка кафедри педагогіки
й андрагогіки,
комунальний заклад «Житомирський
обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти»
Житомирської обласної ради
<https://orcid.org/0000-0001-5730-9824>
e-mail: tat.kornilowa@gmail.com

Формування читацької компетентності: шлях до успішного навчання та розвитку

Анотація. У статті визначається поняття читацької компетентності, аналізуються сучасні проблеми та перспективи її розвитку; розглядаються фактори, що впливають на зростання цієї компетентності.

Ця стаття допоможе педагогічним працівникам звернути особливу увагу на розвиток читацької компетентності у здобувачів освіти; обрати ті сучасні методи роботи, що сприяють формуванню.

Ключові слова: освіта, навчання, читацька компетентність.

T. Kornilova,
Teacher of the Department of Pedagogy and Andragogy,
Municipal Institution «Zhytomyr Regional In-Service
Teacher Training Institute» of the Zhytomyr
Regional Council
<https://orcid.org/0000-0001-5730-9824>
e-mail: tat.kornilowa@gmail.com

Formation of reading competence: the way to successful learning and development

Abstract. The article defines the concept of reading competence, analyzes modern problems and prospects for its development; factors affecting the growth of this competence are considered.

This article will help teachers to pay special attention to the development of reading competence in students; choose those modern methods of work that contribute to formation.

Keywords: education, training, reading competence.

Постановка проблеми. Впровадження Концепції Нової української школи несе зміни, спрямовані на трансформацію української освіти. Важливим аспектом реформи є акцент на розвиток читацької компетентності здобувачів освіти. Завдяки цьому учні/учениці не тільки здобувають знання, але й навчаються критично мислити, самостійно досліджувати інформацію та використовувати її для вирішення проблем [1]. В той же час недостатня увага до формування читацької компетентності як ключової, так і предметної може призводити до недоліків у навчанні та розвитку учнів/учениць.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Термін «читацька компетентність» у сучасній науково-методичній літературі не має однозначного визначення. Проблеми формування та розвитку читацької компетентності в учнів/учениць досліджували українські психологи, педагоги та науковці: О. Савченко, Н. Чепелева, Н. Сметаннікова, Т. Разуваєва, Н. Колганова. Водночас при різних підходах до розуміння цієї категорії більшість дослідників підкреслюють у її змісті особистісне і діяльнісне спрямування.

О. Савченко, Н. Чепелева розглядають читацьку компетентність як базову складову пізнавальної і комунікативної компетентностей [2]. Н. Сметаннікова, Т. Разуваєва, Н. Колганова вважають, що читацька компетентність – це сукупна інтегративна особистісна якість, що містить як розвивальну, так і діяльнісну складові.

Мета статті: обґрунтувати важливість формування читацької компетентності здобувачів освіти, розглянути її основні принципи, розкрити структуру.

Виклад основного матеріалу. Реформування української освіти передбачає якісно новий рівень організації освітнього процесу, всебічний розвиток особистості учня/учениці відповідно до вікових та індивідуальних особливостей і пізнавальних потреб, формування загальнокультурних і морально-етичних цінностей, оволодіння ключовими і предметними компетентностями та наскрізними вміннями, необхідними життєвими і соціальними навичками [1].

У розпорядженні КМУ від 03.03.2023 р. № 190-р «Читання як життєва стратегія» на 2023–2032 рр. підкреслюється необхідність створення вселяких умов для формування звички й потреби у читанні всіх українців як складової гуманітарної безпеки України, визначається важливість відновлення і захисту книжкового ринку та бібліотечної сфери; підвищення рівня читацького інтересу серед усіх читацьких аудиторій; посилення ролі читання у розвитку критичного та креативного мислення здобувачів освіти; сприйняття читання в суспільстві як інструмента кар'єрного зростання та саморозвитку, актуалізації бібліотечних фондів; забезпечення цифрової доступності книжок та інформації про книжки [3].

Читацька компетентність не входить до переліку ключових, визначених Законом України «Про освіту», але вона є складником інших ключових компетентностей: «вільне володіння українською мовою», «спілкування рідною та іноземними мовами», «навчання впродовж життя», де взаємодія з текстовим матеріалом є критично необхідною та важливою. Крім того, читацьку

компетентність у системі навчання доцільно розглядати і як важливу предметну компетентність [4].

У Державному стандарті базової середньої освіти термін «читацька компетентність» не вживається; використовується термін «читання з розумінням» як назва наскрізного вміння, важливого складника усіх ключових компетентностей, але воно не отримало чіткого визначення, що, безумовно, ускладнює для вчителів пошук методів і прийомів забезпечення допомоги учням у розвитку й удосконаленні цього вміння [5].

Читацька компетентність є важливою складовою сучасного освітнього процесу, яка сприяє розвитку критичного мислення, самостійності, навичок роботи з інформацією. Саме від умінь і навичок читати, розповідати, запитувати, відповідати, переказувати та інтерпретувати почуте й прочитане, усно та письмово висловлювати думки залежать успіхи учнів/учениць в оволодінні знаннями, вміннями й навичками з інших предметів, зростання загального розвитку, культурного рівня та кругозору.

Отже, читацька компетентність важлива для успішного навчання, сприяє розвитку пізнавальних здібностей, розширює світогляд, розвиває творче мислення та уяву, формує цінності та моральні якості учнів/учениць.

Складові та види вираження читацької компетентності представлені у таблиці 1.

Таблиця 1

Складові читацької компетентності

№ з/п	Складові	Види вираження
1	Технічне читання	Навички декодування, швидкість, правильність, виразність
2	Розуміння прочитаного	Здатність уловлювати основну думку, деталі, причинно-наслідкові зв'язки
3	Аналітичне мислення	Вміння критично оцінювати інформацію, робити висновки, ставити запитання
4	Творче мислення	Вміння використовувати інформацію для створення власних текстів, ідей, проєктів
5	Використання інформації з тексту	Пошук, аналіз, синтез, оцінка
6	Комуникативна	Взаємодія з текстом, висловлювання власних думок та почуттів, обмін інформацією з іншими людьми
7	Інтерес до читання	Мотивація до самостійного вивчення літератури

Слід зазначити, що необхідність у читанні формується поступово і пов'язується з емоційним, естетичним впливом літератури як виду мистецтва, з її інформаційним потенціалом (можливістю відкриття нової інформації для читача).

Результати Міжнародного дослідження якості освіти PISA-2022 свідчать про те, що проблеми з розвитком читацької грамотності актуальні для багатьох країн світу [5]. Спостерігається низький рівень мотивації до читання, учні/учениці не отримують стимули для читання, а тому не розвивають навички

читання з розумінням, що пов'язують у тому числі з нестачею якісних навчальних матеріалів, доступних і цікавих текстів.

Учням складно:

- зрозуміти довгі за обсягом тексти;
- інтерпретувати значення нюансів;
- порівнювати різні погляди на проблему й робити висновки на основі кількох джерел;
- оцінювати зв'язок між конкретними твердженнями та загальною позицією чи висновком певної особи щодо конкретної теми;
- міркувати над стратегіями, якими користуються автори, щоб передати свої погляди;
- порівнювати та зіставляти твердження, репрезентовані в кількох текстах;
- оцінювати надійність джерела на основі чітких критеріїв.

У широкому сенсі читацьку компетентність характеризують як комплексну характеристику особистості, що вбирає в себе результати попереднього психічного розвитку, володіє достатньо сформованою навичкою читання, читацькими вміннями та навичками; має здатність до читацької самостійності, самооцінки, самоконтролю, творчих літературних здібностей.

З іншого боку, якщо розглядати предметну компетентність як особистісне утворення, яке інтегрує відповідно до вимог певного предмета знання, уміння й навички, особистий досвід, ставлення до процесу і результату, то оволодіння читацькою компетентністю як предметною передбачає насамперед достатньо сформовану навичку читання, спеціальні здібності, наявний інтерес до літературних творів.

Нова українська школа надає широкі можливості вчителю застосовувати різні методи, прийоми, стратегії, форми, засоби для розвитку читацької компетентності школярів, у тому числі застосовуючи й інформаційно-цифрові технології. Засвоєння практичних навичок читання для учнів повинно стати системним, жвавим, цікавим і результативним.

Зазначимо, що у методичному аспекті читацька компетентність – це володіння комплексом читацьких знань, умінь і навичок, ціннісних ставлень, які дозволяють свідомо здійснювати пошук книг, відбір інформації для вирішення навчально-пізнавальних завдань і виявляються у процесі сформованості повноцінної навички читання, розуміння текстів різних жанрів, обізнаності з колом читання (доступного дітям цього віку), сформованості особистісних ціннісних суджень щодо прочитаного. На сьогодні існує велика кількість методів і підходів до розвитку читацької компетентності, деякі з них представлені у таблиці 2.

Методи та підходи до розвитку читацької компетентності

№ з/п	Традиційні методи	Інноваційні методи
1	Активне читання.	Інтерактивні додатки та онлайн-ресурси
2	Метод вправ для розвитку візуальної пам'яті	Проектна діяльність
3	Виконання вправ та завдань на розуміння тексту	Спільне читання та дискусії
4	Метод диференційованого навчання	Використання штучного інтелекту
5	Стимулювання самостійного читання	Позитивне моделювання

Отже, комплексне і систематичне використання зазначених освітніх технологій, методик, методичних прийомів, стратегій дають прогнозований результат. Якщо учні свідомо, виразно, швидко читають, переказують прочитане, будують усні і письмові висловлювання, складають текст, в процесі обговорення прочитаного беруть участь у діалозі, вміють ставити запитання, вміло висловлювати свої думки, робити оцінні судження, працювати з книжкою, то можна вважати, що мета досягнута.

Читання, безперечно, має приносити задоволення, але навички читання формуються з різною швидкістю та інтенсивністю.

Рівень сформованості читацької компетентності свідчитиме про готовність учня/учениці до повноцінного сприйняття складніших за художньою формою і змістом літературних творів, засвоєння літературознавчих термінів.

Важливу роль у формуванні та розвитку саме такої читацької компетентності відіграє спільна системна діяльність сім'ї, закладів освіти та бібліотек (таблиця 3).

Таблиця 3

Роль сім'ї, закладів освіти та бібліотек у розвитку читацької компетентності здобувачів освіти

№ з/п	Сім'я	Заклади освіти	Бібліотека
1	Забезпечити сприятливе мовне середовище	Створення сприятливого мовного середовища	Створювати комфортні умови для читання
2	Читати дітям з раннього віку	Забезпечити доступ до якісної літератури	Проводити літературні заходи та конкурси
3	Прищеплювати любов до книг	Заохочувати до участі у позакласних читацьких заходах	Надавати консультації щодо вибору книг
4	Створювати умови для самостійного читання	Використання сучасних методів та підходів до читання	Формувати зв'язки зі школами та громадськістю

Висновки. Вищенаведене дозволяє стверджувати, що формування та розвиток читацької компетентності в учнів/учениць є основою освіти і самоосвіти кожної людини. Завдання педагога в умовах НУШ не тільки навчити свідомо, правильно, виразно читати, розуміти, аналізувати твори, але і формувати у дітей соціальні, морально-етичні цінності через художні образи літературних творів; розвивати мовлення учнів; формувати уміння створювати власні висловлювання за змістом прочитаного (прослуханого); розвивати творчу діяльність.

Список використаних джерел та літератури

1. Концепція «Нова українська школа». URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>.
2. Савченко О. Літературне читання: інтерактивні методи і прийоми. *Початкова школа*. 2017. № 4. С. 34–39.
3. Розпорядження КМУ від 03.03.2023 р. № 190-р «Читання як життєва стратегія» на 2023–2032 рр. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-stratehii-rozvytku-chytannia-na-period-do-2032-roku-chytannia-iak-zhyttieva-s190-30323>.
4. Закон України від 2017 року № 2145-VIII «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
5. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti>.
6. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2022. URL: https://pisa.testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2023/12/PISA -2022_Naczionalnyj-zvit_povnyj.pdf.